

ลักษณะทั่วไป

สถานที่ตั้งและลักษณะภูมิประเทศของชุมชนบ้านเมืองเก่า

ชุมชนบ้านเมืองเก่าตั้งอยู่ในตำบลเมืองเก่า อำเภอเมืองเก่า จังหวัดสุโขทัย ชุมชนนี้อยู่ห่างจากตัวเมืองสุโขทัย 12 กิโลเมตร มีพื้นที่ 43,750 ไร่ (70 ตารางกิโลเมตร) ซึ่งกรมศิลปากรได้ประกาศกำหนดเป็นเขตโบราณสถานตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ประกาศในพระราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 92 ตอนที่ 112 พ.ศ. 2518 พื้นที่แห่งนี้ได้รับการอนุมัติให้เป็นพื้นที่โครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย เมื่อวันที่ 20 ธันวาคม พ.ศ. 2519 มีอาณาเขตดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ห่างจากกำแพงเมืองสุโขทัยเก่าด้านทิศเหนือประมาณ 2,500 เมตร

ทิศใต้ ห่างจากกำแพงเมืองด้านทิศใต้ประมาณ 2,200 เมตร

ทิศตะวันออก ห่างจากกำแพงเมืองเก่าประมาณ 1,400 เมตร ขนานไปตามกำแพงเมืองด้านตะวันออกจากแนวถนนจรดวิถีถ่อง

ทิศตะวันตก เริ่มจากถนนจรดวิถีถ่องไปรับกับขอบเขตด้านทิศใต้ยาวประมาณ 4,500 เมตร

เมืองเก่าสุโขทัยตั้งอยู่ที่ละติจูดที่ 17 องศาเหนือ และลองจิจูดที่ 99 องศาตะวันออก อยู่ห่างจากลำน้ำยมที่ไหลผ่านเมืองสุโขทัยใหม่ไปทางทิศตะวันตกเป็นระยะทาง 12 กิโลเมตร ตัวเมืองสุโขทัยเก่าตั้งอยู่เชิงเขาหลวงแม่น้ำจำพัน ก่านบาง ๆ ด้านเหนือของตัวเมือง และลักษณะของพื้นดินลาดจากเชิงเขาสู่ตัวเมือง และลาดเชิงเขาสู่ตัวเมืองและลาดลงแม่น้ำจำพัน ลักษณะของตัวเมืองเป็น

รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า กว้าง 1.4 กิโลเมตร ยาว 1.8 กิโลเมตร มีกำแพงดินล้อมรอบทั้ง 4 ด้าน กำแพงมี 3 ชั้น ยกเว้นด้านตะวันออกเฉียงเหนือมีเพียง 2 ชั้น ไม่มีชั้นนอก ระหว่างกำแพงเมืองชั้นนอกและชั้นกลางพบร่องรอยว่ามีคูน้ำขนาดกว้างไม่น้อยกว่า 20 เมตร เป็นคูเมืองชั้นนอกระหว่างกำแพงเมืองชั้นกลางและชั้นในมีคูน้ำเป็นคูเมืองชั้นใน นอกเมืองออกไปทางทิศเหนือมีเกาะวัดพระพายหลวง มีคูน้ำล้อมรอบวัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า มีชื่อว่า แม่โจน ซึ่งมีคูน้ำต่อออกไปสู่บริเวณที่สันนิษฐานว่าเป็นสระน้ำโบราณที่มีชื่อว่า ทะเลน้อย และมีคูระบบน้ำอ่างไปลงแม่น้ำลำพัน ตัวเมืองสุโขทัยเก่ามีถนนจรดวิถีถ่องเป็นทางหลวงเชื่อมระหว่างจังหวัดสุโขทัยและจังหวัดตาก (โครงการขุดขุดประวัตินิเวศวิทยา, ม.ป.ป.)

สภาพแวดล้อมของชุมชนบ้านเมืองเก่าในปัจจุบัน

ภายในกำแพงเมืองพื้นที่เป็นที่ราบล้อมรอบด้วยกำแพงเมืองโบราณรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า 3 ชั้น สร้างด้วยดิน กำแพงแต่ละด้านมีประตูหลวง ซึ่งตรงกับศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช กล่าวไว้ว่า "เมืองสุโขทัยนี้มีสี่ปากประตูหลวง" (ศิลาจารึกหลักที่ 1 จารึกพ่อขุนรามคำแหง, 2520 : 13) แต่ละประตูมีชื่อเรียกดังนี้ ทิศเหนือเรียกประตูศาลหลวง ทิศใต้เรียกประตูมะโม่ ทิศตะวันออกเรียกประตูกำแพงหัก และทิศตะวันตกเรียกประตูอ้อ โครงสร้างภายในกำแพงเมืองมีถนนโดยรอบขนานกับคูเมืองด้านในมีถนนเล็ก ๆ ทั้งถนนลาดยางและลูกรังเข้า ไปยังโบราณสถานและชุมชน มีถนนทางหลวงจากตัวเมืองสุโขทัยไปยังจังหวัดตาก ชื่อถนนจรดวิถีถ่อง ถนนสายนี้ผ่านเข้าไปยังเมืองเก่าทางด้านกำแพงเมืองด้านตะวันออก บริเวณประตูกำแพงหักไปทะเลออกทางด้านตะวันตก (บันทึกภาพถ่าย, 2527 : 60) พื้นที่ภายในเมืองเก่าเป็นที่ราบลุ่ม มีสระน้ำโบราณเรียก ทรายัง ทรายังที่มีขนาดใหญ่และเป็นที่ยึดกันดี ได้แก่ ทรายังเงิน ทรายังทอง ทรายังตระกวน และทรายังสอ เป็นต้น และยังมีทรายังเล็ก ๆ อีกมากมายกระจายอยู่ภายในเมืองเก่า นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำโบราณอยู่หนานั่นทางด้านตะวันตก ซึ่งแต่เดิมคูคลองนี้เคยมีอยู่ ประชาชนกรมศิลปากรได้ทำการปรับปรุงบูรณะให้เป็นแหล่งน้ำใช้ในปัจจุบัน

องค์ประกอบที่สำคัญภายในกำแพงเมือง ได้แก่ โบราณสถานและชุมชน ซึ่งวัดถือเป็นจุดเด่นของโบราณสถานวัดที่มีชื่อเสียงได้แก่ วัดมหาธาตุ วัดศรีสว่าง วัดสระศรี วัดชนะสงคราม วัดตระพังเงิน เป็นต้น ทางด้านทิศใต้ของอุทยานมีอนุสาวรีย์พ่อขุนรามคำแหงมหาราชประดิษฐานอยู่ สำหรับเป็นที่สักการะและเป็นที่ชุมนุมของชาวบ้านเวลาที่มีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การทำบุญตักบาตรในโอกาสพิเศษต่าง ๆ สำหรับชุมชนนั้นได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ชุมชนเดิมและชุมชนใหม่

ชุมชนเดิมเป็นชุมชนใหญ่อยู่ทางด้านตะวันออกของเมือง เรียงรายอยู่สองข้างถนนของถนนจรดวิถีถ่อง มุมเมืองทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือเรียกบ้านเหนือ มุมเมืองทางทิศตะวันออกเฉียงใต้เรียก บ้านใต้ บ้านทั้งสองนี้ถูกแยกจากกันด้วยถนนจรดวิถีถ่อง ซึ่งเป็นเส้นผ่ากลางชุมชน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานเป็นแบบเส้น (linear settlement) เรียงรายออกไปตามสองข้างทางของถนน บ้านเรือนที่อยู่ติดถนนส่วนใหญ่เป็นห้องแถวไม้เป็นร้านค้าและที่อยู่อาศัยบริเวณนี้เป็นย่านการค้าของชุมชน ส่วนที่ถัดเข้าไปข้างในเป็นบ้านเดี่ยวชั้นเดียวได้ดูสูงอย่างบ้านเรือนในชนบททั่วไป ศูนย์กลางของชุมชนอยู่ที่วัดตระพังทอง บริเวณใกล้เคียงเป็นตลาดสดเมืองเก่า ซึ่งเป็นตลาดเช้า แต่ก็มีอาหารบางอย่างหลงเหลือจำหน่ายบ้างในยามบ่าย ในบริเวณวัดตระพังทองทุกวันศุกร์ยังใช้เป็นตลาดนัดขายเครื่องใช้ต่าง ๆ ของชุมชนอีกด้วย ชุมชนเดิมหรือชุมชนด้านตะวันออกนี้เป็นชุมชนที่ใหญ่ที่สุดของบ้านเมืองเก่า นอกจากวัดและตลาดสดที่กล่าวมาแล้วยังคงมีหน่วยงานทางราชการอื่น ๆ ตั้งอยู่ เช่น หน่วยงานศิลปากรที่ 3 พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติรามคำแหง โรงเรียนศรีอินทราทิตย์ (โรงเรียนเมืองเก่า) และที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข

สำหรับชุมชนใหม่เป็นชุมชนที่ถูกย้ายออกจากเขตโบราณสถาน ทางโครงการฯ จัดที่อยู่ให้ใหม่ทางด้านตะวันตกของเมือง โดยให้ตั้งอยู่ด้านในกำแพงเมือง ด้านตะวันตกเฉียงเหนือเรียก บ้านรามใหญ่ ด้านตะวันตกเฉียงใต้เรียก บ้านรามน้อย เป็นชุมชนเล็ก ๆ ไม่หนาแน่นมีเฉพาะบ้านเรือนที่เป็นที่อยู่อาศัย

เท่านั้น พื้นที่ระหว่างบ้านรามใหญ่และบ้านรามน้อยโครงการฯ ได้ทำการปลูกสวนประวัติศาสตร์ตามคำจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ซึ่งแต่เดิมชาวบ้านที่อาศัยอยู่ก่อนถูกย้ายก็ได้ปลูกสวนไว้ในบริเวณดังกล่าว เพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจด้วย ทางโครงการฯ จึงต้องจ่ายค่าชดเชยให้พร้อมทั้งดูแลและปรับปรุงให้สวนที่เคยมีคุณค่าทางเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลง เป็นสวนที่ให้คุณค่าทางสุนทรียภาพ (บันทึกฯ จ่ายเจริญ, 2527 : 62-63)

ทรัพยากรวัฒนธรรม

ชุมชนบ้านเมืองเก่าถือเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าสูงแห่งหนึ่ง โบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีอยู่เป็นสิ่งบ่งบอกถึงอารยธรรม ความรุ่งโรจน์ของไทยในอดีต เป็นเครื่องแสดงเอกลักษณ์ของชาติ เป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ รวมถึงเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจอีกด้วย นอกจากนี้แหล่งโบราณสถานต่าง ๆ ยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของชุมชนต่าง ๆ นั้นด้วย โบราณสถานต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ ซากวัด ตระพัง กำแพงเมือง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการปรุงแต่งทรัพยากรธรรมชาติของผู้คนในสมัยก่อน ทั้งนี้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์และความสุขในการดำรงชีวิต นอกเหนือจากโบราณสถานและโบราณวัตถุยังคงมีธรรมชาติที่สวยงามจากพรรณไม้ต่าง ๆ ที่โครงการอุทยานประวัติศาสตร์ได้จัดขึ้นเป็นสวนประวัติศาสตร์ ซึ่งมีทั้งที่ปลูกขึ้นใหม่และที่ชาวบ้านที่เคยอาศัยอยู่เดิมปลูกไว้ สวนเหล่านี้เรียกชื่อตามศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้แก่ บ่าม่วง บ่าหมาก บ่าตาล บ่าพร้าว บ่าขาม เป็นต้น ในบริเวณตระพังต่าง ๆ ทางโครงการฯ ยังปลูกบัวและได้ร่วมกับกรมประมงนำพันธุ์ปลา มาปล่อยในโอกาสวันสำคัญอยู่เสมอ บริเวณตระพังที่สำคัญ เช่น ตระพังตระกวน และตระพังเงิน ก็ได้รับการปรับปรุงให้เป็นสวนสาธารณะ เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจของชาวบ้านในชุมชนและชาวเมืองสุโขทัย ซึ่งมักจะเข้ามาใช้สถานที่นี้พักผ่อนหรือนำอาหารเข้ามารับประทานในตอนเย็นและวันเสาร์วันอาทิตย์

สาธารณูปโภคและสาธารณูปการภายในชุมชน

สาธารณูปโภค ซึ่งได้แก่ น้ำ และไฟฟ้านั้น ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการดำเนินงานของโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ได้มีการขุดลอกคูคลอง สระน้ำเพื่อชาวบ้านไว้ใช้ประโยชน์ มีการประปา และขยายการใช้ไฟฟ้าจากในเมืองเข้ามายังชุมชนทำให้ชาวบ้านได้รับความสะดวกสบายจากการมีน้ำ และไฟฟ้า บ้านในชุมชนเกือบทุกหลังมีเครื่องใช้ไฟฟ้าใช้ มีโทรทัศน์ และตู้เย็น เป็นต้น ทางด้านถนนหนทางที่ใช้เดินทางติดต่อภายในชุมชนก็ได้ทำการตัดถนนเล็ก ๆ เป็นถนนติดลูกรังไว้ใช้

ทางด้านสาธารณูปการนั้นก็ ได้แก่ โรงเรียน และหน่วยงานรักษาความปลอดภัย ภายในชุมชนมีโรงเรียนระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา อย่างละ 1 โรงเรียน โรงเรียนประถมศึกษาตั้งอยู่ภายในกำแพงเมืองชื่อ โรงเรียนศรีอินทรา-ทิตย์ ชาวบ้านเรียกโรงเรียนเมืองเก่า ส่วนโรงเรียนมัธยมศึกษา ชื่อ โรงเรียนลิไท ตั้งอยู่นอกกำแพงเมือง แต่อยู่ในเขตของอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ภายในชุมชนมีศูนย์รักษาความปลอดภัย 1 แห่ง อยู่ภายในกำแพงเมือง มีสถานีตำรวจเมืองเก่าตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองด้านทิศเหนือ

ลักษณะทางประชากรและสภาพสังคมทั่วไป

ชุมชนบ้านเมืองเก่าหรือหมู่ที่ 3 ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัยนี้มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 7,432 คน แยกเป็น ผู้ชาย 3,800 คน ผู้หญิง 3,632 คน จากสภาพของชุมชนที่เป็นพื้นที่ที่ไม่อุดมสมบูรณ์ มีความแห้งแล้งในบางปี ประชากรมีอาชีพหลักคือทำนา รองลงมาคือการค้าขาย การบริการและงานในโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ จากการสำรวจในหมู่บ้านเมืองเก่าจะพบว่าคนหนุ่มคนสาวในหมู่บ้านได้อพยพเข้ากรุงเทพฯ เพื่อทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเกือบทุกหลังคาเรือน คนหนุ่มคนสาวส่วนหนึ่งจะศึกษาต่อที่กรุงเทพฯ และจังหวัดใกล้เคียงคือ พิษณุโลก ซึ่งเป็นค่านิยมที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านนี้และบ้านด่าน

ซึ่งเป็นหมู่บ้านใกล้เคียงมาเป็นเวลานาน ประชากรที่พบเห็นอยู่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่ จะอยู่ในวัยเด็กและผู้ใหญ่ที่มีอายุ 25 ปีขึ้นไป (จากการสำรวจของสถานีอนามัย บ้านเมืองเก่า) จึงพบเพียงภาพการใช้แรงงานของผู้หญิงที่เกือบทั้งหมดอยู่ใน กลุ่มอายุ 25 ปีขึ้นไป และจำนวนประชากรโดยเฉพาะผู้หญิงที่อาศัยอยู่ในบ้าน เมืองเก่าในปัจจุบันจริงจึงมีจำนวนน้อยกว่าจำนวนที่สำรวจจากรายชื่อที่มีอยู่ใน แต่ละครอบครัว จากการสำรวจของสถานีอนามัยบ้านเมืองเก่า พบว่า ผู้หญิงที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่ (25 ปีขึ้นไป) ที่อยู่ในหมู่บ้านมีเพียง 1,631 คน ประชากรส่วนใหญ่ ดำรงชีวิตตามแบบวิถีในชนบททั่วไป การเดินทางจากหมู่บ้านไปยังเมืองสุโขทัย จะมีรถโดยสารสองแถววิ่งให้บริการในช่วงเวลา 05.00 น.-18.00 น. ทุกวัน การเดินทางภายในหมู่บ้านส่วนใหญ่ใช้รถมอเตอร์ไซด์ ภายในหมู่บ้านจะมีสถานี อนามัยอยู่ 1 แห่ง สำหรับให้บริการในด้านการรักษาพยาบาล การฝากครรภ์ ฯลฯ ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ก็นิยมที่จะมาใช้บริการที่สถานีอนามัยแห่งนี้มากกว่าการ เดินทางไปรับบริการที่โรงพยาบาลที่อยู่ในตัวเมืองสุโขทัย ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้าน ถึง 10 กิโลเมตร

ลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นเป็นการบรรยายภาพของหมู่บ้านเมืองเก่าโดยทั่ว ๆ ไป ส่วนรายละเอียดด้านการใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจของผู้หญิงใน บ้านเมืองเก่านี้จะได้นำเสนอไว้ในบทต่อไป ในส่วนที่จะกล่าวต่อไปนี้คือลักษณะ ทั่วไปของการเข้าร่วมแรงงานสตรีในประเทศไทย โครงสร้างประชากรและกำลัง แรงงานจังหวัดสุโขทัย การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการพัฒนาการท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

การเข้าร่วมแรงงานสตรีในประเทศไทย

ในสมัยโบราณ บทบาททางเศรษฐกิจของผู้หญิงมีไม่มากนัก ผู้หญิงที่อยู่ในเมือง ซึ่งส่วนมากเป็นภรรยาหรือบุตรของเสนาบดีนั้น ไม่ต้องออกไปทำงานหารายได้ เพราะสามีหรือบิดามีรายได้สูงพอที่จะเลี้ยงคนได้ทั้งครอบครัวอยู่แล้ว และค่าครองชีพในสมัยนั้นก็ต่ำกว่าในปัจจุบันนี้มาก ดังนั้น ผู้หญิงจึงมีหน้าที่เพียง

ดูแลกิจการบ้านเรือนให้เรียบร้อยเท่านั้น ลักษณะการเช่นนี้ แสดงให้เห็นถึงค่านิยมทางเศรษฐกิจบางประการที่มีผลสืบมาในปัจจุบัน คือ การที่ผู้หญิงเมื่อแต่งงานแล้วก็มักจะอยู่เลี้ยงดูบุตร ทำอาหารอยู่กับบ้านมากกว่าที่จะไปทำงาน ทำให้เป็นผลเสียในกรณีที่รายได้ของครอบครัวมาเพียงด้านเดียวคือสามีหรือบิดา เท่านั้น ส่วนผู้หญิงที่มาจากครอบครัวธรรมดาแต่มีวิชาความรู้บ้าง ก็มักจะได้เข้าไปรับราชการในวังเป็นพวกรำละคร ขับร้อง เล่นดนตรี หรือพนักงานชาววังที่ทำหน้าที่ต่าง ๆ กันไปแล้วแต่ความถนัดของแต่ละคน ซึ่งผู้หญิงเหล่านี้ จะได้ค่าตอบแทนเป็นเบี้ยหวัด นับว่าเป็นอาชีพที่ขึ้นหน้าขึ้นตาของสตรีสมัยนั้น ส่วนผู้หญิงในชนบทซึ่งมีฐานะต่างกับผู้หญิงในเมืองต้องช่วยผู้ชายทำงาน เช่น ทำนา ทำสวน หรือค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ เวลาที่ว่างก็มักจะจักสานเครื่องใช้เอาไว้ใช้ในบ้าน หรือขายแลกเปลี่ยนเป็นสิ่งอื่น นอกจากนี้ก็เลี้ยงสัตว์ เช่น หมู เป็ด ไก่ และห่าน ไม่ค่อยมีเวลาว่างที่จะเรียนวิชาการบ้านการเรือนเหมือนผู้หญิงในเมือง (บรรพประพตติ และคณะ, 2520 : 32-33)

ในสภาพปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจในทิศทางที่อุตสาหกรรมและการบริการทวีความสำคัญขึ้น สถานการณ์ทางเศรษฐกิจของครอบครัวที่เสื่อมโทรมลง สร้างความตึงเครียดอย่างใหม่ และหนักหน่วง ให้กับความสัมพันธ์ทางครอบครัว สมาชิกชายหรือหญิงฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายทั้งในเมืองและชนบทต้องช่วยกันทำงานใช้แรงงานเพื่อหาเงินมาใช้จ่ายภายในครอบครัว

ซึ่งโดยทั่วไปอาจกล่าวได้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นมีผลทำให้ผู้หญิงต้องทำงานนอกบ้าน สังคมเกษตรกรรมแบบเดิมซึ่งให้โอกาสผู้หญิงทำงานในไร่นาและดูแลลูกพร้อม ๆ กันไปกำลังเปลี่ยนรูปแบบจากการเกษตรกรรมแบบครอบครัว เป็นการเกษตรกรรมซึ่งใช้กรรมกรแบบจ้างงานทำให้ผู้หญิงไม่สามารถทำงานในไร่นา และดูแลลูก ๆ ไปพร้อม ๆ กันได้ นอกจากนี้ยังปรากฏว่าการจ้างงานในลักษณะอื่น เช่นงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมมีลักษณะที่เหมาะสมสำหรับผู้หญิง โสดซึ่งไม่มีภาระการเลี้ยงดูลูก ผู้หญิงมีลูกเล็กบางส่วน

จึงพยายามหางานจ้างเหมา โดยรับงานมาทำที่บ้าน ทำให้สามารถเลี้ยงลูกได้ด้วย (อมรา พงศาพิชญ์, 2529 : 12)

นอกจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ที่ทำให้ผู้หญิงตัดสินใจเข้าร่วมแรงงานแล้ว ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ทางเศรษฐกิจอีกด้วย เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อทางศาสนา พลังทางสังคม โครงสร้างของครอบครัว เป็นต้น (มณีสรี พันธุลาก, 2529 : 98-100)

แรงงานสตรีในประเทศไทย

จากรายงานผลการสำรวจแรงงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ รอบที่ 3 ปี พ.ศ. 2532 ประเทศไทยมีประชากรประมาณ 55,518,300 คน เป็นผู้มีอายุ 13 ปีขึ้นไป 39,138,600 คน ผู้ที่อยู่ในกำลังแรงงานมีประมาณ 31.2 ล้านคน ในจำนวนนี้ ร้อยละ 84.0 อยู่นอกเขตเทศบาล และอัตราการมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของผู้หญิงร้อยละ 74.4 สำหรับทั่วราชอาณาจักร ร้อยละ 58.5 สำหรับในเขตเทศบาล และร้อยละ 78.7 สำหรับนอกเขตเทศบาล

และถ้าจำแนกตามสถานภาพสมรส พบว่า ผู้หญิงที่มีสถานภาพสมรสหย่ามีส่วนร่วมในกำลังแรงงานสูงที่สุด คือในเขตเทศบาลร้อยละ 76.8 นอกเขตเทศบาลร้อยละ 88.0 ผู้หญิงมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานต่ำที่สุดคือผู้หญิงที่เป็นหม้ายร้อยละ 34.7 สำหรับผู้ที่อยู่ในเขต และร้อยละ 46.3 สำหรับผู้ที่อยู่นอกเขตเทศบาล และมีข้อน่าสังเกตว่าผู้หญิงที่อยู่นอกเขตเทศบาล มีส่วนร่วมในกำลังแรงงานสูงกว่าผู้หญิงที่อยู่ในเขตมากสำหรับทุกสถานภาพสมรส แต่ความแตกต่างดังกล่าวจะมีค่าลดลงในช่วงนอกฤดูการเกษตร

สำหรับลักษณะของผู้ไม่มีงานทำพบว่า ผู้ไม่มีงานทำเป็นผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย คือ สำหรับทั่วราชอาณาจักร ร้อยละ 52.7 และนอกเขตเทศบาลร้อยละ 57.0 แต่ในเขตเทศบาลผู้ไม่มีงานทำที่เป็นผู้หญิงมีน้อยมาก คือมีประมาณร้อยละ

45.1 ของผู้ไม่มีงานทำทั้งหมด ผู้ไม่มีงานทำส่วนใหญ่อยู่นอกเขตเทศบาล ทั้งนี้ เนื่องจากกำลังแรงงานส่วนใหญ่อยู่นอกเขตเทศบาลนั่นเอง โดยเฉพาะผู้ไม่มีงานทำที่เป็นผู้หญิงนั้น ประมาณร้อยละ 70.0 อยู่นอกเขตเทศบาล เทียบกับผู้ชายซึ่งประมาณร้อยละ 59.1 ของผู้ไม่มีงานทำชายอยู่นอกเขตเทศบาล

โครงสร้างประชากรและกำลังแรงงานจังหวัดสุโขทัย ปี พ.ศ. 2533

จังหวัดสุโขทัย มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 588,890 คน มีผู้อยู่ในกำลังแรงงานรวม 320,000 คน (ร้อยละ 54.35) เป็นผู้มีงานทำรวม 304,250 คน (ร้อยละ 95.60) แบ่งเป็นผู้รอดูดูกาล 8,180 คน (ร้อยละ 2.69) และผู้มีงานทำ 296,070 คน (ร้อยละ 97.31) ซึ่งอยู่ในภาคเกษตรกรรม 182,250 คน (ร้อยละ 61.55) นอกภาคเกษตรกรรม 133,820 คน (ร้อยละ 38.45) และถ้าแบ่งตามประเภทของงานแล้ว จะได้ตัวเลขดังนี้

<u>ในภาคเกษตรกรรม</u>	<u>นอกภาคเกษตรกรรม</u>
- ประกอบธุรกิจส่วนตัว 66,450 คน (ร้อยละ 36.46)	- ประกอบธุรกิจส่วนตัว 27,440 คน (ร้อยละ 24.10)
- ผู้ช่วยธุรกิจครอบครัว 90,210 คน (ร้อยละ 29.65)	- ผู้ช่วยธุรกิจครอบครัว 15,460 คน (ร้อยละ 13.59)
- นายจ้าง 1,340 คน (ร้อยละ 0.74)	- นายจ้าง 2,830 คน (ร้อยละ 2.48)
- ลูกจ้างรัฐบาล 300 คน (ร้อยละ 0.16)	- ลูกจ้างรัฐบาล 19,990 คน (ร้อยละ 17.57)
- ลูกจ้างเอกชน 23,950 คน (ร้อยละ 13.14)	- ลูกจ้างรัฐบาล 48,100 คน (ร้อยละ 42.26)

(ที่มา : การบริหารแรงงาน ปีงบประมาณ 2533 สำนักงานแรงงานจังหวัดสุโขทัย กรมแรงงาน กระทรวงมหาดไทย)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคม

โดยปกติสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อันเป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมหรือนวัตกรรม การประดิษฐ์คิดค้น ความก้าวหน้าทางการสื่อสาร การคมนาคมที่ทันสมัย ทำให้กระบวนการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างรวดเร็ว

การเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมชนบททั่วไปนั้น มีปัจจัยจากสังคมเมืองเป็นสำคัญ โดยมีการวางแผน (Planned Change) ที่เรียกกันว่า การพัฒนา ซึ่งมีประเด็นหลักที่เห็นชัดเจน 2 ประเด็น คือ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของชุมชน และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ระเบียบประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่เดิม ความพยายามส่วนมากในการพัฒนา มุ่งที่การเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมของชุมชนในด้านการสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา เป็นต้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของคน ซึ่งครอบคลุมระบบเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะออกมาในรูปลักษณะใดขึ้นอยู่กับองค์ประกอบของโครงสร้างสังคมนั้น (พทยา ลายทุ : 2517, ผ่องพันธ์ มณีรัตน์ ; 2521, สนิท สมัครการ : 2525 และสมศักดิ์ ศรีสันติสุข : 2528)

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมชนบททั่วไปนั้น พอจะกล่าวอย่างสังเขปได้ดังนี้

1. สภาพแวดล้อม ชุมชนจะเกิดการขยายตัวเนื่องจากการเพิ่มขึ้นทางด้านประชากร ที่อยู่อาศัย สิ่งก่อสร้างสาธารณะ ถนน ร้านค้า ฯลฯ ชุมชนหมู่บ้านจะเปลี่ยนแปลงเป็นสภาพคล้ายเมืองหรือเป็นเมือง

2. ลักษณะของประชากร เกิดการเปลี่ยนแปลงขนาดของครอบครัว คือจะมีขนาดเล็กลง ทั้งนี้เนื่องจากการลดการเกิด การรณรงค์ด้านการคุมกำเนิด รวมทั้งการอพยพย้ายถิ่นเพื่อประกอบอาชีพ

3. ลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

- ด้านการประกอบอาชีพส่วนใหญ่ยังคงยึดอาชีพทางการเกษตร แต่ก็มีประกอบอาชีพอื่น ๆ เพิ่มขึ้น
- ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านในชุมชนจะเปลี่ยนไป เกิดการแข่งขันกันมากขึ้นในหลาย ๆ ด้าน
- ความยึดมั่นในขนบธรรมเนียมประเพณีลดน้อยลง การให้ความสำคัญต่องานประเพณีศาสนา ตลอดจนการให้ความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส ถูกลดความสำคัญลง
- ชาวบ้านได้รับความรู้เพิ่มขึ้นทั้งจากด้านการศึกษา และการติดต่อสื่อสาร ก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง มีการใช้เหตุผลเพิ่มขึ้น มีความพยายามในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ และยอมรับสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ มากขึ้น

ลักษณะการเปลี่ยนแปลงนั้น จะเปลี่ยนไปมากหรือน้อย หรืออาจไม่เปลี่ยนเลยในแต่ละส่วนของสังคมนั้น ถ้าเป็นการเปลี่ยนในเชิงวัตถุ ก็จะเป็นการเปลี่ยนที่ค่อนข้างเร็ว แต่จะใช้เวลาในการเปลี่ยนที่ค่อนข้างช้า ถ้าเป็นวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ และในการศึกษาในเรื่องของการเปลี่ยนแปลง จำเป็นต้องจำกัดช่วงระยะเวลาในการศึกษาที่ชัดเจน เพื่อเป็นการตีกรอบการศึกษาหาลักษณะการเปลี่ยนแปลงและผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงได้ชัดเจนขึ้น

ในกรณีของชุมชนเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย พื้นที่ชุมชน 70 ตารางกิโลเมตร ได้เป็นเขตพัฒนาโครงการอุทยานประวัติศาสตร์ (พ.ศ. 2521-2530) โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะอนุรักษ์แหล่งโบราณสถานเพื่อธำรงไว้ซึ่งหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี พัฒนาการท่องเที่ยวควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของชุมชนได้

เกิดขึ้นตามหลักการของแผนแม่บท และได้ประเมินผลการตอบสนองการดำเนินงานในระดับท้องถิ่น ในด้านต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1. ราษฎรมีโอกาสทำงานในโครงการไม่น้อยกว่า 750 คนต่อปี หรือในระยะดำเนินโครงการ 10 ปี นอกจากนี้ ยังมีงานทำในการดูแลรักษาอีกปีละไม่น้อยกว่า 100 คน

2. การเติบโตทางธุรกิจบริการ เช่น โรงแรม ที่พัก ร้านอาหาร การผลิตหัตถกรรม ทำให้ราษฎรมีโอกาสทำงานได้มากขึ้น

3. สาธารณูปโภค และการจัดชุมชน จะทำให้ราษฎรมีโอกาสใช้สาธารณูปโภคเป็นประโยชน์ต่อการเพาะปลูก และนำสินค้าออกสู่ตัวเมืองได้ตลอดจนมีความสะดวกสบายมากขึ้น

4. ในงานปรับปรุงชุมชนซึ่งใช้เงินลงทุนทั้งสิ้น 17.68 ล้านบาทนั้น คาดว่าจะทำให้มีความเป็นอยู่ดีขึ้น มีรายได้เฉลี่ยต่อครอบครัววัดประมาณปีละ 10,000 บาทต่อปี (กรมศิลปากร, 2521 : 81-82)

ที่กล่าวมาข้างต้นคือหลักการในแผนแม่บทโครงการ ซึ่งได้จัดทำกับชุมชนเมืองเก่าในช่วงระยะเวลา 10 ปี อาจก่อให้เกิดความแตกต่างทางกายภาพของพื้นที่ชุมชน ภายในพื้นที่ในเขตกำแพงเมือง ซึ่งเป็นเขตพื้นที่ที่สัมพันธ์กับการพัฒนาและการท่องเที่ยวมาก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

การพัฒนาการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาในเรื่องของการใช้แรงงานเชิงเศรษฐกิจ จึงขอกำหนดถึงเฉพาะประเด็นของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่มีต่อระบบเศรษฐกิจ ซึ่งจะเน้นเฉพาะในเรื่องของการจ้างงาน และการเปลี่ยนแปลงอาชีพ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวกับการจ้างงาน อาจแบ่งประเภทของงานได้ดังนี้

- งานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยตรง ได้แก่ ธุรกิจโรงแรม บริษัทนำเที่ยว การประกอบการขนส่งผู้โดยสาร ร้านค้าของที่ระลึกภัตตาคาร สถานเริงรมย์ เป็นต้น

- งานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยอ้อม ได้แก่ งานด้านการก่อสร้าง เกษตรกรรม การธนาคาร ศิลปหัตถกรรม เป็นต้น (นฤมล สมิตินันท์ และพรหมพิไล คุณาพันธ์, 2526 : 119)

งานวิจัยที่พบว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวมีผลต่อการสร้างงานอาชีพแก่คนในพื้นที่นั้น ๆ ได้แก่

การศึกษา การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจที่เป็นผลจากกิจกรรมท่องเที่ยวของหมู่บ้านก่อสร้าง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ผลของการท่องเที่ยวทำให้เกิดอาชีพต่าง ๆ เพิ่มขึ้น คือ อาชีพทางการบริการ เช่น ขายอาหาร เครื่องดื่มแก่นักท่องเที่ยว ขายอุปกรณ์ในการทำหัตถกรรม รับบริการขนส่งหัตถกรรม เป็นต้น (ฉัฐพร แสงประดับ, 2527 : 201-211)

การวิจัยที่เกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบผลเช่นเดียวกัน คือ การพัฒนาการท่องเที่ยวช่วยดูดซับการว่างงานแฝง หรือการว่างงานนอกฤดูกาลเพาะปลูกบางส่วนได้ เช่น อาชีพให้เช่ารถจักรยานยนต์ขับรถบริการนักท่องเที่ยว

กิจการรถเช่า การขายของที่ระลึก ร้านอาหาร ร้านถ่ายรูป สถานบริการน้ำจืด
ห้องสุขา และกิจการโรงกลึงที่มีงานซ่อมเครื่องสูบน้ำและเครื่องทำไฟให้แก
มังกาโลอีกด้วย (วิวัฒน์ชัย บุญภักดี), 2527 : 27-28)

2. การพัฒนาการท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงอาชีพ เนื่องจากธุรกิจ
ประเภทต่าง ๆ ในอุตสาหกรรมมักจะเป็นงานบริการที่ต้องทำติดต่อกันตลอดเวลา
มีชั่วโมงที่ยาวนาน บางครั้งก็มีการจ้างงานตามฤดูกาลท่องเที่ยว ลักษณะดังกล่าว
ทำให้มีผู้มีรายได้ประจำ ตัดสินใจเปลี่ยนอาชีพได้ เพราะรายได้จากอาชีพที่
เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทำรายได้สูงกว่าอาชีพอื่น ดังเช่นการศึกษาของ

ถวัลย์พร แสงประดับ (2527 : 209) ศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลง
ประกอบอาชีพจะเกิดขึ้นร้อยละ 79.0 ของประชากรในหมู่บ้านบ่อสร้าง
และคนในชุมชน

และสำหรับการศึกษาเปรียบเทียบ ระหว่างแหล่งท่องเที่ยวใน
เมืองและนอกเมืองเชียงใหม่พบว่า ผู้มีอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยว นั้น พบว่าเดิม
มีอาชีพหลักและรองไม่เกี่ยวกับด้านนี้ถึงร้อยละ 79 (โครงการสังคมศาสตร์
สิ่งแวดล้อม, 2529 : 34-40)

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยว
ทำให้ความเจริญต่าง ๆ ได้เข้าไปในชุมชน คนในพื้นที่มีโอกาสช่วยส่งเสริมและ
รับผลของความเจริญนั้น ๆ ถ้าพร้อมที่จะปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนิน
ชีวิตให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป

ในพื้นที่ชุมชนเมืองเก่า ได้รับการพัฒนาเพื่อจัดเตรียมโครงการ
อุทยานประวัติศาสตร์ มีระยะเวสในการดำเนินการที่แน่นอน พ.ศ. 2521-2530
และหลังจากนั้นจะเป็นงานด้านบำรุงและรักษาสภาพแหล่งท่องเที่ยวนี้ ชุมชนเมือง
เก่าจึงเป็นชุมชนที่อยู่ในเขตพื้นที่การท่องเที่ยวที่มีความชัดเจนในด้านนโยบาย

ผู้ดำเนินงานและระยะเวลา ซึ่งชัดเจนพอที่จะทำให้ทราบว่า จุดเริ่มต้นของการพัฒนาที่เกิดขึ้นและดำเนินมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้ทำให้เกิดสภาพการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และการใช้แรงงานสตรีเชิงเศรษฐกิจเป็นไปอย่างไร

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย